

ВИКОРИСТАННЯ ОБОРОННИХ СПОРУД СТАРОСАМБІРЩИНИ У ТУРИЗМІ

Каднічанський Д.А.

кандидат географічних наук, доцент

Теліш П.С.

кандидат географічних наук, асистент

Завадовський Т.Б.

асистент

*Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

В сучасному світі туризм відноситься до найбільш потужних та динамічних галузей економіки, що займає навіть в найбільш розвинених країнах Західної Європи та Америки чільні позиції за обсягом загальних доходів, кількістю створених робочих місць, надходженням до бюджету.

Приємно відзначати, що українські регіони починають активно просувати на ринку свій туристичний продукт. Одним з перших тут виступає Львівщина. Дерев'яні храми, замки та монастирі, палаци та ін. – все це туристичні принади Львівщини.

У багатій історико-архітектурній спадщині України визначне місце належить пам'яткам оборонної архітектури – фортецям, замкам, оборонним храмам, міським укріпленням. Упродовж багатьох століть роль оборонних споруд була провідною в системі розбудови міст і містечок. Без перебільшення можна сказати, що від рівня організації оборони залежала доля всіх поселень.

Споруди оборонного типу зводили як для захисту від ворожих нападів, так і для оборони великих феодалів і магнатів від народного гніву і частих взаємних нападів феодалів-сусідів. Потреба в обороні краю з кожною наступною епохою видозмінювала архітектурну монументальність оборонних споруд країни. Завдяки цьому на місці давніх дерев'яно-земляних укріплень давньослов'янських градів з'являються кам'яні укріплення княжих резиденцій і палаців, а згодом – укріплені династичні замки і садиби господарів краю. У період пізнього середньовіччя оборонну роль в Україні відігравали не лише замки і фортеці, а й численні церкви і монастирі [5].

Найбільша кількість замків, фортець та оборонних монастирів збереглася до нашого часу на заході України. Старосамбірський район Львівської області володіє низкою оборонних споруд, інформація про які рідко зустрічається у літературі, їх практично не залучають у туристичні маршрути. Спробуємо описати ці пам'ятки оборонного будівництва.

Інформацію про фортифікації Старосамбірщини можемо почерпнути у працях відомих дослідників, зокрема, А. Чоловського, І. Могитича, М. Рожка, О. Мацюка, В. Пшика.

Серед оборонних споруд Старосамбірщини є як достатньо відомі – замки у Спасі, Добромилі та Мурованому, так і менш досліджені, які практично не використовуються у туристичній діяльності.

На увагу заслуговує низка фортифікацій так званої Карпатської лінії оборони, яку свого часу досліджував Михайло Рожко, відомий дослідник наскельної фортеці Тустань [4]. Ця система мала декілька розгалужень, одне з яких функціонувало на теренах сучасних Старосамбірського та Самбірського районів. Опорні пункти цієї гілки слугували для оборони княжого міста Самбір (теперішній Старий Самбір) і монастиря та княжого замку у с. Спас.

Наприкінці 70-их рр. ХХ ст. Михайло Рожко дослідив частину цієї лінії оборони, зокрема Преображенський монастир та замок на Спаській горі у с. Спас [4]. У 2005 р. члени Товариства прихильників фортець і палаців на чолі з Володимиром Пшиком здійснили експедицію оборонними спорудами Старосамбірщини і детально дослідили фортифікації регіону, зокрема, опорні пункти Карпатської лінії оборони [3].

Розпочиналася лінія у поселенні Погонич (тепер Самбір) з дерев'яним замком та міськими укріпленнями. Наступні фортифікації знаходилися на відстані прямого зорового контакту у с. Ваньовичі Самбірського р-ну (дерев'яні укріплення із сторожовою вежею; збереглися рештки земляних валів та основи вежі), с. Морозовичі (оборонна церква), с. Торгановичі (оборонний замок, перебудований у ХVІІ ст. за бастионним типом; збереглися земляні вали з двома бастионами), с. Бачина (сторожова вежа; не збереглася), с. Смільниця, тепер в межах м. Старого Самбора (Смільнянський оборонний монастир; збереглися земляні фортифікації та руїни стіни). З обронних споруд Старого Самбора практично нічого не збереглося, проте, учасникам експедиції вдалося ідентифікувати розміщення князівського замку [3]. Далі лінія продовжувалася до с. Спас (Спаський монастир та князівський замок) і розгалужувалася на дві гілки: до Турки (для захисту від угрів) та до Лаврівського монастиря (для захисту від поляків).

Також учасники експедиції дослідили й інші фортифікаційні споруди Старосамбірщини. Розглянемо найвизначніші з них.

Спаський замок. Замок на Спаській (Замковій) горі над р. Дністер поблизу с. Спас Старосамбірського р-ну споруджений князем Данилом Романовичем для контролю над дорогою на Ужоцький перевал. Це укріплення мало потужні земляні вали (збереглися дотепер), та муровану вежу-донжон, фундаменти якої знайдені археологами у 70-их рр. ХХ ст. У ХVІ ст. споруджено муровані стіни. Коли замок занепав і був зруйнований достеменно не відомо. Рештки Спаського замку включені до туристичних маршрутів, які промарковані на місцевості [2, 3].

Добромільський замок. Руїни замку знаходяться на відстані 4 км на північний схід від міста, поблизу с. Тернавка, на вершині гори Сліпої (566 м над р. м.), серед букового лісу. Перший дерев'яний замок поставлено у 1450 р. львівським ловчим Миколою Гербуртом. Він згорів під час нападу татар. Мурований замок на цьому місці у 1566 р. збудував львівський каштелян Станіслав Гербурт. У 1614 р. замок розширив і обновив Ян Щасний Гербурт (1547–1616). У 1622 р. його син Ян Лев Щасний Гербурт продає замок. За нових власників споруда занепадає і з ХVІІІ ст. замок закинтий [1].

На відміну від інших замків палацового типу, цей мав виключно оборонне

значення, а його житлові приміщення використовувалися лише для тимчасового мешкання. У первісному вигляді замок займав всю невелику площу продовгастого гребеня гори, мав довжину 85 м, ширину – 25 м. Припускають, що в ньому було 4 кімнати і одна велика зала. Далі – незабудований дитинець, загороджений мурами, оборонна башта з північно-східного боку, що стояла впритул до гори [2].

Зараз збереглися тільки руїни північно-західної частини, що складаються із залишків масивної гранчастої вежі (внутрішній діаметр біля 17 м) і фрагментів стін, що розходяться від неї, довжиною 25–26 м. Побудовано замок з цегли і каменя. Овальна форма замку в плані відповідала контуру гори. Поздовжня вісь його орієнтована з північного заходу на південний схід.

Вежа двохярусна з в'їзними воротами. Над порталом видно сліди таблиці. На ній було зображено герб Гербуртів, напис: "obrona nasza" і літери SHKL, що розшифровується як: "Станіслав Гербурт, каштелян львівський". У першому ярусі вежі в двох рівнях розміщені бійниці з лучковими перекриттями. Другий ярус відділяється невеликим уступом. Його стіни прорізані прямокутними вікнами. Вежу завершує високий аттик з декоративною глухою аркадою, аналогічною аттику замку в с. Старе Село (Пустомитівський район). Так само завершені оборонні стіни, верх яких знаходиться на рівні другого ярусу вежі. Ренесансовий аттик дещо пом'якшує суворий вигляд могутніх стін (товщина досягає 2 м). Бійниці нижнього ярусу вежі з великими камерами (внутрішніми) і бічними отворами в щоках призначалися для ведення перехресного вогню [1].

Замок перебуває у катастрофічному стані. За останні роки було декілька спроб розчистити територію дитинця та стіни від рослин, але рештки потребують фахової реставрації та консервації.

Замок у с. Мурованому. В с. Муроване (колишні Ляшки Муровані) є парк XVII–XIX ст. – пам'ятка природи і архітектури. В парку прекрасно збережене замчисько з валами, ровами, земляними бастіонами і навіть допливним каналом з ріки Стривігор. Замок збудований в XVI ст. Андрієм Тарлом у стилі Відродження, після зруйнування у 1559 р. відбудований. Служив як сховок для населення навколишніх сіл. Власники – Тарли, на поч. XVII ст. – Мнішки, з 1602 р. – Другети-Гомоної, наприкінці XVII ст. – знову Мнішки [2].

Історія цього замку пов'язана з Дмитром Самозванцем, який прибув сюди 25 травня 1604 р. і, за переказами, на другий день упав на коліна перед батьком прекрасної панни Марини Мнішек і просив її руки. У цьому замку у XVIII ст. діяв театр – на зразок італійського чи французького, з окремим залом.

Під час Першої світової війни командування російських військ, які стояли табором неподалік села, довідавшись про те, що в замку перебував Лжедмитрій, наказало випустити по ньому декілька артилерійських снарядів. Збереглися фотографії 1920-х років, коли палац був уже повністю зруйнований, стирчали лише стіни. Сьогодні тут залишився тільки фрагмент одної стіни [2].

На теренах Старосамбірського р-ну Львівської області є чимало й інших оборонних споруд, вартих уваги як науковців, так і простих туристів. Це, зокрема, оборонні монастирі в Лаврові, Добромилі та Сусідовичах, замчище середньовічного шляхетського замку XIV ст. у с. Библо, оборонні костели у с.

Нове Місто, Скелівка та смт Стара Сіль.

На жаль не всі ці споруди використовуються у туризмі. Деякі з них включені у туристичні маршрути, які, наприклад, пропонує львівська фірма Відвідай. Автори статті у вересні 2014 р. склали та апробували піший триденний туристичний маршрут, який розпочався у с. Спас і завершився у м. Добромилі в монастирі. Під час маршруту відвідано Спаський замок, Лаврівський монастир, храми сіл Волошинове, Біличі, Велика Сушиця, Добромильський замок. Планується також на базі навчальної лабораторії кафедри туризму «Туристична агенція» разом із студентами розробити і впровадити туристичний маршрут «Оборонні споруди Старосамбірщини».

Повноцінному використанню оборонних споруд Старосамбірського району заважають наступні чинники: незадовільний стан об'єктів, незадовільний стан транспортних шляхів, а подекуди їхня відсутність, не достатньо розвинута інфраструктура гостинності, погана розрекламованість історико-культурної спадщини регіону.

Список використаних джерел:

1. Каднічанський Д.А. Замок Гербуртів у Добромилі // Галицька брама. – № 10-12. / Д.А. Каднічанський – Львів: Центр Європи, 2003. – С. 24.
2. Мацюк О. Замки і фортеці Західної України / О. Мацюк. – Львів: Центр Європи, 2005. – 192 с.
3. Пшик В.П. Укріплені міста, замки, оборонні двори та інкастельовані сакральні споруди Львівщини XIII-XVIII століть / В.П. Пшик. – Львів: Гердан Графіка, 2008. – 240 с.
4. Рожко М.Ф. Карпатські шляхи та їх оборона // Український історичний журнал. — 1990. — № 10. / М.Ф. Рожко. — С. 86–97.
5. Рутинський М.Й. Географія туризму України. Навчально-методичний посібник: Вид. 2-ге, переробл. і доп. / М.Й. Рутинський – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 160 с.